

Eserin üçüncü bölümü, itikadî konuların dayandığı bazı naslar hakkında öne sürülen şüphelerin reddedilmesine ayrılmış olup dört fasıl halinde düzenlenmiştir. Müellif burada önce ahkâm konularıyla ilgili dinî delilleri incelemekte, müslümanlara Hz. Peygamber'i örnek almanın zorunluluğunu hatırlatmakta, şeriatın nihâî hedefinin "mârifetullah" olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonra evrenle ilgili naslara yönelik bazı tereddütleri ele alıp bunlara cevap vermekte; zâhirî mânasıyla akla aykırı gibi görünen bu tür nasların akulla çelişmeyeceğini belirtmekte; cin ve melek konusundaki naslarla ilişkin şüpheleri gidermeye çalışmakta; İsrâ ve mi'râc gibi hârikulâde olayları değerlendirmekte; meteorolojik olayları konu edinen naslara yönelik birtakım yanlış yorumları eleştirmekte; Hz. Âdem'in ve Hz. İsâ'nın yaratılışı, Ashâb-ı Kehf'in durumu gibi konular yanında rüya, sihir, nazar vb. parapsikolojik olaylar, zelzele ve hastalıkların bulaşması gibi pek çok meseleyle ilgili âyet ve hadisler hakkında ileri sürülen yorumların yanlışlığını ortaya koymaya çalışmakta; bu tür naslarla akilî deliller ve çağdaş ilmi veriler arasında herhangi bir çelişkinin bulunmadığını vurgulamaktadır. Hâtimede müellif, İslâm'ın hükümlerini yerine getirecek bir halife seçmenin gerekliliğini savunmakta, bütün müslümanların bu makama itaatle mükellef olduğunu belirtmekte, Sultan II. Abdülhamid'in hizmetlerini hatırlatarak ümmetin kendisine beslediği şükran duygularını dile getirmektedir.

Ana tema olarak İslâmî esaslarla akil ve ilmi gerçeklerin tam bir uyum içinde bulunduğunu işleyen *el-Huşûnü'l-Hamîdiyye*, XIX. yüzyıl pozitivizmine karşı İslâm inancını savunan yeni ilm-i kelâm dönemi eserleri arasında yer alır. Eserin büyük bir bölümü nübüvvet ve mucize konusuna ayrılmış, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde haber verilen hissî mucizelerin aklen mümkün olduğunun ispatına çalışılmıştır. Müellif, bazı nasların zâhirî mânalarına yönelik itirazları cevaplandırmak amacıyla bunları akla ve ilme ters düşmeyecek şekilde yorumlamakta, haber-i vâhidleri kabul etme zorunluluğu bulunmadığını belirtmektedir. Ona göre şer'î delillerin te'vil edilebilmesi için zâhirî mânalarına aykırı kesin akilî bir delilin bulunması gerekmektedir. Bazı çağdaş düşünürler tarafından savunulan tekâmül nazariyesinin Hz. Âdem ile Havvâ'nın yaratılması hakkındaki nasları te'vile mesnet teşkil etmeyeceğini söyleyen müellif, bu

nazariyenin kesin bir bilgi ifade etmeyip zandan ibaret olduğunu belirtmektedir.

Hüseyin el-Cisr'in yine kelâma dair olan *er-Risâletü'l-Hamîdiyye*'sinde ele aldığı konuların birçoğunu bu eserinde muhtasar bir şekilde tekrar ettiği görülmektedir. Onun bu eseri yazarken pek çok kaynaktan faydalandığı kitabın başında sözünü ettiği çeşitli eserlerden anlaşılabilir.

el-Huşûnü'l-Hamîdiyye'nin ilk ikisi aynı yılda olmak üzere Kahire'de yapılmış üç baskısı bulunmaktadır (1323, 1375). Eser, Babanzâdelere'den eski Adana valisi Mustafa Zihni Efendi tarafından *Savâbü'l-kelâm fi akâidi'l-İslâm* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1327). Eserin önsözleriyle hâtimesini tercüme etmeyen Mustafa Zihni Efendi, kitabın baş tarafına İslâm'da din- ilim çatışmasının bulunmadığını ifade eden "Erbâb-ı Mütâlaaya" başlıklı bir takdim yazısı eklemiştir. Bekir Başarıcı *Savâbü'l-kelâm'ı İslâm İtikadında Sözün Doğrusu* adıyla sadeleştirerek yeni harflerle yayımlamıştır (Konya, ts.). Eserin, Saruhanlı Kemâleddinzâde Mehmed Nûrullah Efendi tarafından *el-İnâyâtü'r-Rabbâniyye fi tercemeti Kitâbi'l-Husûn li-muhâfazati'l-akâidi'l-İslâmiyye* adıyla yapılmış bir başka tercümesi daha bulunmaktadır (Kahire 1327). Bu tercümenin başına da müellifin önsözü yerine "İfâde-i Merâm" başlıklı bir takdim yazısı konulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin el-Cisr, *el-Huşûnü'l-Hamîdiyye*, Kahire 1375/1955; a.e.: *Savâbü'l-kelâm fi akâidi'l-İslâm* (trc. Mustafa Zihni Efendi), İstanbul 1327, s. 2-11; a.e.: *el-İnâyâtü'r-Rabbâniyye fi tercemeti Kitâbi'l-Husûn li-muhâfazati'l-akâidi'l-İslâmiyye* (trc. Kemâleddinzâde Mehmed Nûrullah Efendi), Kahire 1327, s. 2-4; a.mlf., *er-Risâletü'l-Hamîdiyye* (trc. Manastırlı İsmâil Hakki), İstanbul 1307, II, 550-565; Serkis, *Mu'cem*, I, 698; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 776; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 283; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarkıyye*, Kahire 1963, II, 104.

İLYAS ÇELEBİ

HUSUS

(bk. HAS).

HÜŞ DER-DEM

(هوش دردم)

Nakşibendiyye tarikatında sâlikin aldığı her nefeste gaffletten uzak olması, Hakk'ı unutmaması anlamında kullanılan bir tabir (bk. HÂCEGÂN).

HÜŞENG ŞAH GÜRİ

(هو شنگ شاه غوری)

es-Sultânü'l-a'zam
Hüsâmü'd-dünyâ ve'd-dîn
Ebû'l-Mücâhid Alp Han Hüşeng Şah
b. Dilâver Hân Gürî
(ö. 838/1435)

Hindistan'da kurulan
Mâlvâ Devleti'nin
ikinci hükümdarı
(1405-1435).

Asıl adı Alp Han olup Mâlvâ'da ilk defa bağımsız bir İslâm devleti kuran Dilâver Han'ın büyük oğludur. Babasının âni ölümü üzerine tahta çıktı. Gurlu Hükümdarı Muizzüddin Muhammed b. Sâm'in (Şehâbeddin) soyundan olduğu için Gürî nisbesiyle anılır. Dilâver Han'ın dostu olan Gucerât Hükümdarı I. Muzaffer, Hüşeng'in babasını zehirlediğinden şüphe ederek Mâlvâ'yı istilâ edip onu esir aldı ve Gucerât'ta hapsedti (1406-1407); kardeşi Nusret Han'ı da Mâlvâ valisi tayin etti. Ancak Nusret Han bir varlık gösteremedi ve 1408 yılı sonunda Gucerât'a kaçtı. Mâlvâ eşrafı Muzaffer Şah'tan korktuğu için Mândû Kalesi'ne çekilerek Hüşeng Şah'ın yeğeni Mûsâ Han'ın emrinde şehri savunmayı kararlaştırdı. Fakat Muzaffer Şah Mâlvâ'ya saldırmaktan vazgeçip Hüşeng Şah'ı serbest bıraktı.

Muzaffer Şah'ın torunu Ahmed Han da Hüşeng Şah'la beraber Mâlvâ'ya hareket etti. Dihâr'a kadar onunla birlikte gelen Ahmed Han, burayı ve civarındaki yerleri ele geçirip Hüşeng Şah'a teslim ettikten sonra Gucerât'a döndü. Bir süre Dihâr'da kalan Hüşeng Şah, Mândû Kalesi'ni elinde tutan yeğeni Mûsâ Han'a haber gönderip kendisine tâbi olmasını istedi. Mûsâ Han'ın buna yanaşmaması üzerine Mândû'yu kuşattı ve Mûsâ Han'ın kaçmasıyla ele geçirilen Mândû başşehir yapıldı. Gucerât hükümdarları arasındaki mücadele 1410-1416 yılları arasında da devam etti ve bu yüzden ülke büyük zarar gördü. Hüşeng Şah, 1417'de Handeşli Nasir Han'ı küçük kardeşi Hasan'a karşı destekledi. 1420'de Kehirlâ'nın Gond eyaletini topraklarına kattı. Ertesi yıl Urisâ'daki Câcnagar racasına karşı bir sefer düzenleyip onu esir aldıysa da daha sonra alacağı filer karşılığında serbest bıraktı. Bu arada Gucerât Hükümdarı I. Ahmed Şah'ın Mândû'yu muhasara ettiğini öğrenen Hüşeng Şah onun üzerine yürüdü, ancak yapılan savaşta mağlûp oldu.

Hüşeng Şah 1422'de kuzeye yöneldi; Gâgravn'ı ele geçirdikten sonra müstah-

kem Gevâliyâr Kalesi'ni kuşattı. Fakat Delhi'nin Seyyidiler'e mensup hükümdarı Muizzüddin II. Mübârek Şah tarafından uzaklaştırıldı. Behmenî Hükümdarı I. Ahmed Şah'ın Kehirlâ racasına saldırması üzerine Hüşeng Şah kendisine haraç veren racayı kurtarmak üzere yola çıktı ve onu ağır bir yenilgiye uğrattı (1428). Hüşeng Şah 1431'de Cemnâ nehri kıyısındaki Kelpî şehrine hücum etti ve sözde Delhi Seyyidleri'nin hâkimiyetinde olan şehri kolayca zaptetti. Mândû'ya dönerken yağmacı Hindû gruplarını cezalandırdı. Ömrünün son yıllarında ise tahtı ele geçirmek için birbirleriyle mücadele eden oğulları ile uğraştı. 9 Zilhicce 838'de (6 Temmuz 1435) vefat eden Hüşeng Han, 1406'da Gond istilâcılarına karşı bir üs olarak kurduğu Hüşengâbâd'da defnedildi. Yerine Mahmûd Han Halac'ın desteklediği büyük oğlu Gaznî Han Muhammed Şah unvanıyla tahta geçti.

Güneydeki komşularıyla dostane ilişkiler kuran Hüşeng Şah Gucerât Sultanlığı'nın baskılarına başarıyla karşı koydu. Hindû tebaaya müsamahakâr davrandı ve Racpûtlar'ı kendi ülkesine yerleşmeleri konusunda teşvik etti. Mâlvâ onun hükümdarlığı döneminde zengin bir şehir haline geldi. Âlimleri himaye etmesi sebebiyle çok sayıda âlim ve sûfî Mâlvâ'ya yerleşti. Bunlar arasında kendisinin de müridi olduğu Şeyh Mahdûm Kadî Burhâneddin, Gavsüddehr Seyyid Necmeddin, Şeyh Yûsuf Buda ve Hazret-i Şeyhülislâm zikredilebilir. Mândû'da bir medrese yaptırarak Hüşeng Şah ticareti de teşvik etti. Hâkimiyet sahalarını kuzeyde Kelpî'ye, güneyde Kehirlâ'ya kadar uzattı. Aynı zamanda sanat sever bir hükümdar olan Hüşeng Şah Mândû'yu muhteşem bir şehir haline getirdi. Delhi Dervâzesi, Mescid-i Cum'a ve kendi türbesi o devrin mimari özelliklerini taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Yazdani, *Mandu: The City of Joy*, Oxford 1929, s. 8-13; Ahmad Alawi, *Şâhân-ı Mâlvâ*, Lucknow, ts. s. 388-389; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 388-389; U. N. Day, "The Independent Kingdom of Malwa", *ChIn.*, V, 898-906; S. A. Rizvi, *The Wonder That Was India*, London 1987, II, 66-67; E. Barnes, "Dhar and Mandu", *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, XXI (1904), s. 339-391; J. Horowitz, "Dilâver Han", *IA*, III, 587; T. W. Haig, "Hüşengşâh Gürî", a.e., V/1, s. 616; a.mlf., "Mandu", a.e., VII, 282; a.mlf. - [Rizau'l Islam], "Mâlvâ", *EI*² (İng.), VI, 309; A. S. Bazmee Ansari, "Dilâvar Khân", a.e., II, 276; J. Burton-Page, "Hüşhang Şah Ghurî", a.e., III, 638-639.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

HÜŞENÎ, Ebû Sa'lebe

(أبو ثعلبة الخشني)

Ebû Sa'lebe Cürsûm
b. Nâşim el-Huşenî
(ö. 75/694-95)

Sahâbî.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Kendisinin ve babasının adı hakkında ihtilâf edilmiş, her ikisi için de kaynaklarda pek çok isim sayılmıştır. Zehebî bu isimlerin en meşhurunun Cürsûm b. Nâşim olduğunu belirtir (*Târîhu'l-İslâm*, s. 547; diğer isimler için bk. İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 29-30). Kudâa kabilesinin Huşeyn b. Nemr koluna mensup olan Ebû Sa'lebe daha çok bu künyesiyle tanınmakta, dedesinin adı ise bilinmemektedir. Kardeşi Amr da Hz. Peygamber hayatta iken İslâmiyet'i kabul edenlerdendir.

Hayber fethi için (6/628) hazırlık yapıldığı bir sırada gelerek İslâmiyet'i kabul eden Huşenî bu savaşa katıldı ve kendisine ganimetlerden pay ayrıldı. Daha sonra onu ziyarete gelen ve müslüman olan yedi kişiyle birlikte Bey'atürrıdvân'da da bulunan Huşenî kabilesine elçi olarak gönderildi ve onların da müslüman olmasını sağladı (İbn Sa'd, I, 329).

Hz. Peygamber'den ve Muâz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrâh gibi sahâbilerden rivayette bulunan Huşenî'nin, *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere muteber hadis kaynaklarında pek çok rivayeti yer almakta, kendisinden hadis dinleyenler arasında Ebû İdrîs el-Havlânî, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yezîd el-Leysi, Mekhûl, Ebû Külâbe el-Cermî ve Ebû Recâ el-Utâridî gibi isimler bulunmaktadır.

Huşenî, Resûl-i Ekrem'e başvurarak Şam bölgesinde henüz fethedilmemiş olan bazı yerlerin kendisine verilmesini istemiş, Resûlullah'ın, "Bakın hele, Ebû Sa'lebe neler söylüyor!" demesi üzerine yemin ederek oraların mutlaka fethedileceğini belirtmiş, Hz. Peygamber de onun isteğini yerine getirmiştir (*Müsned*, IV, 193-194).

Sıffin Savaşı'nda her iki tarafta da yer almayan ve daha sonra Dimaşk'a yerleşerek çoluk çocuk sahibi olduğu anlaşılan Huşenî bir gece yarısı namaz kılarak secdede vefat etmiştir. Onun Muâviye'nin halifeliği döneminde (661-680) öldüğü de rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 193-195; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 329; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Ömerî), s. 305; Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif* (nşr. Muvafak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Beyrut 1986, II, 680-681, 958; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 27-28; Sem'anî, *el-Ensâb*, V, 128; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VI, 44-45; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 567-571; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 61-80*, s. 547-549; a.mlf., *el'İber*, I, 63; a.mlf., *el'İlâm bi-vefeyâti'l-a'lâm* (nşr. Riyâd Abdülhamîd Murâd - Abdülcebbar Zekkâr), Beyrut 1412/1991, s. 46; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 49-51; a.mlf., *el-İşâbe*, IV, 29-30; Hazrecî, *Hulâşatü Tehzîb*, s. 446; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 38.

ABDÜLKADİR ŞENEL

HÜŞENÎ,

Muhammed b. Abdüsselâm

(محمد بن عبد السلام الخشني)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm
b. Sa'lebe el-Huşenî el-Kurtubî
(ö. 286/899)

Hadis ve dil âlimi.

221'de (836) Endülüs şehirlerinden Ceyyân'da (Jaén) doğdu. Bazı kaynaklarda künyesi Ebû'l-Hasan olarak da kaydedilmektedir. Büyük dedelerinden sahâbî Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye nisbetle Huşenî diye anılır. 240 (854) yılından önce hacca gitti. Daha sonra tahsil amacıyla Mekke, Basra, Bağdat, Mısır gibi ilim merkezlerini dolaştı. Arap dilini Ebû Hâtim es-Sicistânî ve Ebû'l-Fazl er-Riyâşî'den öğrendi. Harmele b. Yahyâ, Muhammed b. Müsennâ, Bündâr lakabıyla tanınan Muhammed b. Beşşâr, Abdullah b. Saîd el-Eşec el-Kindî ve Müzenî gibi âlimlerden fıkıh ve hadis okudu. 247'de (861) Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm'ın eserlerini onun talebesi Muhammed b. Vehb el-Mis'arî yoluyla elde etti (rivayette bulunduğu kimselerin bir listesi için bk. Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Ahbârü'l-fukahâ' ve'l-muhaddişin*, s. 134-137). Kendisinden oğlu Muhammed, hadis hâfızı Muhammed b. Kâsım b. Muhammed el-Beyyânî, Kâdîlkudât Eslam b. Abdülazîz ve Kâsım b. Asbağ gibi kişiler hadis rivayet ettiler.

Huşenî, yirmi beş yıl süren ilmi seyahatlerinin ardından Kurtuba'ya (Cordoba) yerleşti. Endülüs'te o tarihlerde henüz bilinmeyen pek çok hadisi, lugatı ve Câhiliye devri şiirini buraya taşıdı. Bir müddet Arap dili okuttuktan sonra hadis öğretimine yöneldi. Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm'ın *en-Nâsih ve'l-mensûh* adlı eserini Endülüs'e getirmesi burada nesih konusunda bazı tartışmaların çıkmasına sebep oldu. Huşenî'nin Kur'an ve Sünnet'te